

TASARRUFA DAYALI FİNANS SİSTEMİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNİN SAĞLANMASI VE FİNANSAL EKOSİSTEM İÇİNDE YERİNİ ALMASI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

A RESEARCH ON ENSURING THE SUSTAINABILITY OF A SAVING- BASED FINANCIAL SYSTEM AND ITS PLACEMENT IN THE FINANCIAL ECOSYSTEM

Murat ERGÜVEN¹
Ferudun KAYA²

ÖZ

Türkiye’de tasarrufa dayalı finans (TDF) sistemi son yıllarda akademik, resmî ve finansal çevrelerde dikkat çekmekte ve toplum nezdinde de giderek önem kazanmaktadır. Bu çalışma ile banka-dışı bir finansman yöntemi olan TDF sisteminin finansal ekosistem içinde yerini alması ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşması için Türkiye’de hukukî, teknik ve kurumsal alt yapısı oluşturulmaya çalışılan bu sistem ile ilgili çalışma yapan kurum ve kuruluşlara katkı sağlamak amaçlanmıştır. TDF sisteminin araştırılmış olduğu bu çalışmada, bilgi edinmeyi amaçlayan, tanımlayıcı ve durum belirleyici bir araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada önce tasarrufa dayalı finans sistemi incelenmiş, daha sonra da TDF sisteminin taşıdığı riskler üzerinde durulmuştur. Bulgularda TDF sisteminin konvansiyonel finansal aracılık teorisi benzerliği ve farklılığı üzerinde durulmuş olup, sistemin şekil haricinde tamamen farklı işlediği tespit edilmiştir. Ayrıca Türkiye’de TDF sisteminin niçin düzenlenmesi gerektiği üzerinde durulmuş ve hukukî, teknik, kurumsal alt yapısının ne şekilde yapılması gerektiği ve sistemi emniyete alacak düzenlemeler maddeler halinde listelenerek TDF sistemi için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tasarrufa dayalı finans sistemi, Elbirliği sistemi, Konut finansmanı, Yapı tasarruf sandığı sistemi
Jel Kodları: A10, E21, G00, K00

ABSTRACT

Savings-based financial (SBF) system in Turkey in recent years, academic, and society is becoming increasingly important in the eyes of the public and attract attention in financial circles. In this study, non-bank financing method to take the place of the SBF system in the financial ecosystem and legal in Turkey to attain a sustainable building, technical and institutional infrastructure aimed to contribute to the work that institutions and organizations concerned with these systems are trying to establish. In this study, in which the SBF system was investigated, a descriptive and situational research method aimed at obtaining information was used. In the study, firstly the SBF system was examined, then the risks of the SBF system were emphasized. In the focused on the similarity and difference of the SBF system to the conventional financial intermediation theory, and it was determined that the system operates completely different than the shape. He also emphasized that should be regulated why the SBF system in Turkey and the legal, technical, should be done in a way what the institutional infrastructure of the system and suggestions were made for listing the SBF system if take arrangements substances to safety.

It is thought that this study, which emphasizes the analysis dimension and is based on business model research, will contribute to legal, institutional and scientific studies.

Keywords: Savings-based financing system, Cooperation system, Housing finance, Building savings fund system
Jel Codes: A10, E21, G00, K00

¹ Dr. Murat ERGÜVEN, Üsküdar/İstanbul-Türkiye, dr.muraterguven@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6481-1123

² Prof. Dr. Ferudun KAYA, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Finans ve Bankacılık ABD Bolu-Türkiye, kayaferdun@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8930-9711

1. GİRİŞ

Türkiye’de faiz hassasiyeti olan bireylere 30 yıldır tasarruf ve yardımlaşmaya dayalı elbirliği sistemi ile araç, arsa, dükkân ve konut finansmanı sunulmaktadır. Türkiye’de tasarrufa dayalı finans sisteminin öncüsü firma bu sistemi 2005 yılından itibaren uzun vadeli konut finansmanı için de uygulamıştır. Bu firma, Türkiye’nin kendine özgü imece usulü ve **tasarrufa dayalı elbirliği sistemi** ile (üyelerin küçük birikimlerini bir araya getirerek oluşturulan sermaye ile) bu insanların finansman ihtiyaçlarına çözüm üretmeyi başarmıştır.

Türkiye’de TDF sistemi olarak adlandırabileceğimiz bu sistem insanların araç, arsa, konut, dükkân ve benzeri ihtiyaçlarının finansmanında tercih ettikleri tasarruf, yardımlaşma ve dayanışmaya dayalı kooperatifçilik gibi işleyen, bir sistemdir. TDF sisteminin hukukî, teknik ve kurumsal altyapısı oluşturulduğunda bireylerin sisteme güveni ve katılımı artacaktır. Böylelikle Türkiye’de faiz hassasiyeti olan bireyler için hem konut, araç, arsa, dükkân ve benzeri finansman ihtiyacı karşılanabilecek hem de insanların tasarruf edememe sorununa çözüm üretilmiş olacaktır.

Bu araştırma ile Türkiye’de oluşturulmaya çalışılan TDF Sistemi’nin hukukî, teknik ve kurumsal tasarımı için önerilerde bulunulmuştur.

2. ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma ile banka-dışı bir finansman yöntemi olan TDF sisteminin finansal ekosistem içinde yerini alması ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşması için Türkiye’de hukukî, teknik ve kurumsal alt yapısı oluşturulmaya çalışılan sistem ile ilgili çalışma yapan kurum ve kuruluşlara katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Faiz hassasiyetine sahip bireyler finansal ihtiyaçlarını karşılamak için faizsiz sistem arayışlarına girmişlerdir. Bu arayış banka dışı TDF sisteminin doğmasına yol açmış ve bu sistem ile pek çok kişi konut, arsa ve araç sahibi olmuştur.

Türkiye’de hukukî, teknik ve kurumsal alt yapıdan yoksun bu sistemin kötüye kullanılması hem üyeleri hem sektörü hem de ülke ekonomisini olumsuz etkileyeceği muhakkaktır. TDF sisteminin finansal ekosistem içinde yerini alması ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşması için hukukî, teknik ve kurumsal alt yapısının oluşturulması gerekmektedir.

Ayrıca Türkiye’de tasarruf bilincinin oluşturulması ve ülke ekonomisinin konjonktürel dalgalanmalardan olumsuz etkilenmemesi çok önemlidir. Bu anlamda TDF sisteminin finansal ekosistem içinde yerini alması, sürdürülebilir bir yapıya kavuşması, tasarruf bilincinin oluşturulması ve ekonominin konjonktürel dalgalanmalardan olumsuz etkilenmemesi için sistemin regüle edilmesi son derece önem arz etmektedir. Sistemin yasallaştırılması ile birlikte Türkiye’de hem bireyler hem firmalar hem de devlet, daha güvenli bir finansman sistemine kavuşmuş olacaktır.

Yapılan bu çalışma ile TDF sisteminin Türkiye’de hukukî ve kurumsal alt yapısının oluşturulmasının sistemin sürdürülebilmesine doğrudan etkisinin önemi ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Türkiye’de TDF sisteminin hukukî, teknik ve kurumsal alt yapısının temelleri atılarak sistem için bir güvenlik çemberi oluşturulmasının gerekliliği, sistemin tasarruf sorununa ve konut finansman sorununa çare olma rolü üzerinde durulmuştur.

Konu genel bir bakış açısı ile ele alınarak Türkiye’de tasarruflar yoluyla, elbirliği ile yardımlaşma ve dayanışma gibi geleneklerimizde var olan yöntemlerle banka-dışı finansman sağlama konusunda literatüre katkı sunmak, Türkiye’de de 1991 yılından bu yana **elbirliği sistemi** olarak adlandırılan ve uygulanan TDF sisteminin de yasal, teknik ve kurumsal bir kimliğe kavuşmasına katkıda bulunmak hedeflenmiştir.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, bilgi edinmeyi amaçlayan, tanımlayıcı ve durum belirleyici bir araştırma yöntemi kullanılmış olup, literatür taranarak betimleyici analiz yapılmıştır. Çalışmada, TDF sistemi olan elbirliği sisteminin işleyişi, sistemin taşıdığı riskler ve bu sistemin bankacılık hizmeti olup olmadığı açıklanmaya çalışılmış, yasal alt yapısının gerekliliği üzerinde durulmuş ve bu hususlar metodolojik olarak sınıflandırılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırma sonunda ise sistemin yasal alt yapısının oluşturulmasının faydalarına yönelik öneriler sunulmuştur.

3. TASARRUFA DAYALI FİNANS SİSTEMİ

Tasarruf ve yardımlaşmaya dayalı elbirliği sistemi özellikle son yıllarda farklı çevrelerin dikkatini ve ilgisini çektiğinden üzerinde çalışmalar yapılmaya başlamıştır. Yapılan bu çalışmalarda “Tasarrufa dayalı faizsiz finansman sistemi” terimi kullanılmaktadır.

Bu çalışmada zaman zaman “**elbirliği sistemi**” olarak kullanmakla birlikte “**Tasarrufa Dayalı Finans (TDF) Sistemi**” şeklinde ifade edilmiştir. Faizsizlik İslâmi finans sisteminin unsurlarından sadece bir unsuru olduğundan sistemin sadece bir unsurla ifade edilmesi doğru bulunmamaktadır (Ergüven, 2020: 46).

3.1.TDF Sistemi Düşüncesinin Temeli

Türkiye’de faizsiz finansman sistemi yeterince gelişmediği için faiz hassasiyeti olan kişiler farklı yöntemler üretmeye çalışmışlardır. Bu anlamda sektörün öncüsü firma 1991 yılında “elbirliği sistemi” adını verdikleri sistemi kullanarak bireylerin araç alımına yönelik banka dışında faizsiz finansman ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmıştır. Firma, araç alımında kullandığı bu sistemi 2005 yılından sonra konut finansmanında da uygulamaya başlamıştır. Firma insanların finansman sorununa geleneksel imece usulünü ve kadınların altın gününü örnek alarak elbirliği sistemi ile çözüm getirmeye çalışmıştır (Ergüven, 2019: 55).

Türkiye’de 30 yıldır kullanılmakta olan bu sistem ile bugüne kadar 250 binden fazla araç ve konut teslimatı yapılmıştır. Türkiye’de şu an 40’tan fazla firma bu sistemi uygulayarak vatandaşları konut, araç ve arsa, dükkân sahibi yapmak için kıyasıya yarış etmektedir. Bununla birlikte bazı firmalar, tatil, eğitim, askerlik, iş kurmak, düğün birikimi yapmak gibi alanlarda da sistemi uygulamaya başlamışlardır.

3.2.Tasarrufa Dayalı Finansın İşleyişi

Türkiye şartlarında kredi kullanarak konut, araç, arsa, dükkân ve benzeri almak maliyeti artmaktadır. Ayrıca faiz hassasiyeti olan bireyler kredi kullanmak istemedikleri için banka dışı tasarrufa dayalı faizsiz finansman sistemini tercih etmektedirler.

TDF sistemin özünde, küçük tasarruflarını hiçbir zaman biriktirip de konut, arsa, araç, dükkân ve benzeri sahibi olamayacak bireylerin bu tasarrufları yatırıma dönüştürme işlevi yer almaktadır. Piyasada konut, arsa, araç vb. almak isteyen ancak faizler yüksek olduğu için alma teşebbüsünde bulunamayan bireylerin fon taleplerinin karşılanması için bireylerin ortak tasarruflarını organize eden, düşük maliyetli finansal yöntemler sunan ve etkin bir şekilde işleyen sisteme ihtiyaç vardır.

İşte TDF sistemi yukarıda sayılan maksatlarla fon talebinde bulunan bu bireylerin dağınık halde bulunan tasarruflarını ve birikimlerini bir araya getirip çeşitli yöntemler kullanarak ve süreci baştan sona organize ederek bu ihtiyaçlarının giderilmesine imkân sağlamaktadır. TDF sisteminin etkinliği arttığı ölçüde bireylerin daha uygun şartlarda, daha uygun fiyatlarla konut, arsa, araç, dükkân ve benzeri sahibi olma imkânı artacaktır.

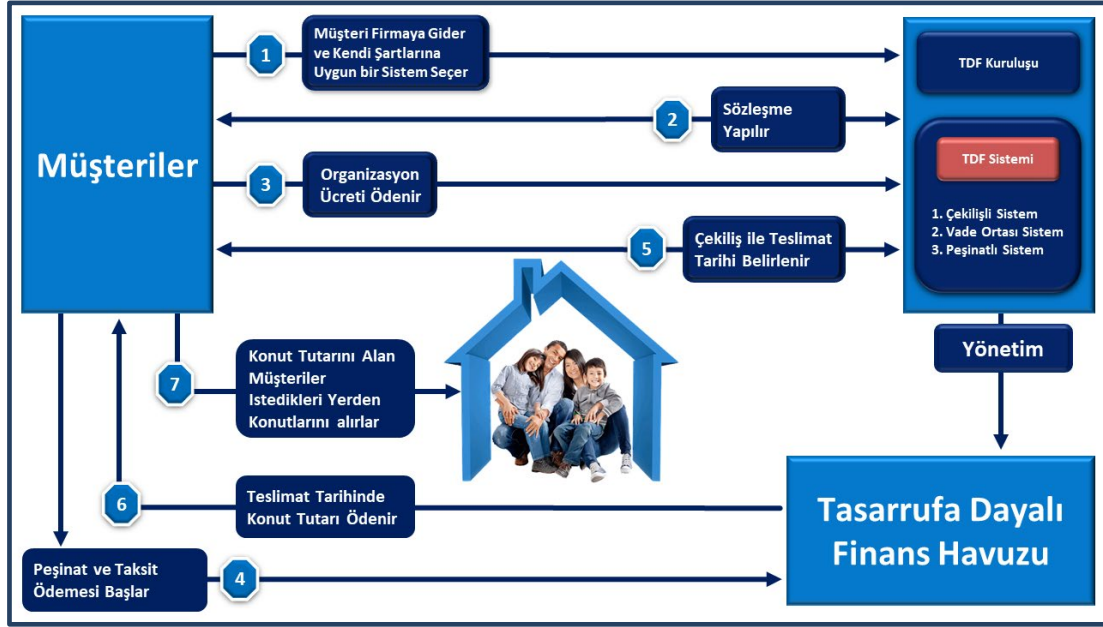
Kooperatifçiliğin farklı bir şekli sayılabilen tasarruf, yardımlaşma ve dayanışmaya dayalı elbirliği sistemi esas olarak sisteme katılan bireylerin kendi tasarruflarını bir araya getirerek belirli bir amaca yönelik finansman ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulan bir organizasyondur. Sistem temelde “kadınların altın günü” gibi veya imece usulüyle yardımlaşmaya dayalı bir şekilde işlemektedir. Sistem bu işi yapan firmaların öncülüğünde ve organizesi ile gayrimenkul, araç ve benzeri almak isteyen ancak yeterli birikimi olmayan bireyleri bir araya getirip gruplar oluşturarak tasarruf yapmasını sağlar (Ergüven, 2019: 56).

Tasarrufa dayalı finans sisteminde üyelere konut, araç, dükkân veya arsa satışı yapılmamaktadır. Bu sistem araç, konut ve ta arsa almak isteyen bireyleri bir araya getirerek 20, 40, 60, 80, 120, 160 ve 200 kişilik gruplar oluşturmaktadır. Bireyler kendi şartlarına ve tercihlerine göre vade ortası, peşinatlı erken teslim veya çekilişli yöntemlerden birisini seçerek sisteme dâhil olmaktadır. Firma, yapmış olduğu bu organizasyon ve hizmet bedeli için ve kâr olarak hizmet bedeli/ organizasyon ücreti almaktadır (www.eminevim.com, www.fuzulev.com, www.birevim.com, www.finansevrim.com, www.katilimevim.com).

TDF sistemi, bankaların kredi sisteminden farklı bir sistemdir. Bu sistem ile üyeler bankalardan düşük maliyete konut, araç, arsa veya dükkân sahibi olabilmektedirler. TDF sisteminde bankaların müşterilerden mevzuat gereği istediği birçok evrak ve prosedür gerekmemektedir. TDF sistemi bireylerin tasarruflarını bir araya getirilerek, yardımlaşmaya ve dayanışmaya dayalı işleyen bir sistemdir. TDF sistemi bireysel ve esnek bir yapıya sahiptir. Bu sistemde konut, arsa, araç, dükkân, hac, eğitim, sağlık, düğün, tatil, iş yeri açma veya yatırım yapmak için ihtiyaç duyulan finansman, sisteme dâhil olan bireylerin tasarruf ederek biriktirdikleri sermaye ile sağlanmaktadır. Banka-dışı alternatif bir finans sistemi olan bu sistem ise bu bireyleri organize edip bir araya getirerek grubun tasarruf ve birikim yapmasını sağlamaktadır. Çekilişli sistemde kişilerin parayı kullanım sırası

noter huzurunda yapılan kura ile belirlenmektedir (eminevim.com, fuzulev.com, birevim.com, finansvim.com, katilimevim.com).

Üye taksitleri ödemekte zorlanırsa taksitlerini düşürebilir veya taksitlerini dondurabilmektedir, sistemden ayrılmak zorunda kalırsa o güne kadar ödediği taksitlerini ve peşinatını alarak sistemden ayrılabilir. Sistemin sözleşmeden teslimat aşamasına kadar işleyiş süreci yukarıdaki Şekil 1’de görülmektedir.

Kaynak: Ergüven, M. (2020). A Comparative Study On Saving-Based Finance System And Building-Savings Fund System (Unpublished Doctoral Dissertation). Azteca University, Mexico City, 81.

Şekil 1: Sistemin İşleyiş Süreci

TDF kurumları öncelikle müşteri ile sonra sözleşme yaparak sisteme kaydeder. Organizasyon ücretini peşin ya da taksitler halinde alır. Her ay üyelere tasarrufları toplar ve belli periyotlarda noter huzurunda sıra tespiti yapar. Daha sonra sırası gelen üyelere teslimat yapar ve gerekli işlemleri takip eder.

3.3. TDF ve Finansal Riskler

Sistemin yasal düzenlenmesinin olmaması, devlet denetimi, desteği ve güvencesi olmaması tasarrufa dayalı finans sisteminin olumsuz bir yönüdür. Devlet denetimi, güvencesi ve desteği çok önemlidir. Devletin denetim, güvence ve desteğinin olmaması sistemin en zayıf noktası olarak görülmektedir. Sistemin hukukî alt yapısının olmaması hem firma hem müşteriler hem de hükümetler açısından bir risktir.

İpotek koyma yetkisi ve teminat sistemi olmaması firmanın ve üyelerin kendini güvence altına alamaması bakımından yine bir olumsuzluktur. Sistemin hukukî alt yapısının olmaması ülke finans sistemi içinde konjonktürel dalgalanmalara sebep olabilir.

Bir işletmenin amacı, şirket sahiplerinin gelirlerini maksimize etmektir. Ancak gelirlerini artırmak isteyen şirket yöneticileri mutlaka farklı risklere maruz kalırlar. TDF sisteminin taşıdığı riskler bankacılık sektöründeki risklere benzemekle birlikte bazı farklar da bulunmaktadır.

Genel olarak risk, bugün için gelecekte ne olacağı hakkındaki belirsizliktir (Coyle, 2000: 2). Bankacılıkta ise risk, yaptığı faaliyetlerden elde edilmesi beklenen getiri ile gerçekleşen getiri arasındaki farktır (Boyacıoğlu, 2003: 5). Bu açıdan bakıldığında risk, şirketlerin zararlarla karşılaşması veya şirket politikasında belirlenen hedeflerin tehlikeye düşmesi ihtimalidir (Çağatay Şimşek, 2007: 1). Finansal risk, gelecekteki belirsizlikten dolayı ekonomik bir kayba maruz kalma ihtimali olarak tanımlanmaktadır.

TDF sistemleri de yapmış oldukları faaliyetler kapsamında pek çok riskle karşı karşıyadır. Aslen kooperatifçiliğe benzeyen bu sistemin halen hukukî alt yapısı yoktur. Anonim şirket olarak kurulan şirketler sadece Ticaret Kanununa ve tüketici haklarına tabidir. TDF sisteminin hukukî, teknik ve kurumsal alt yapısı henüz

olmadığından bir düzenleme ve denetleme kurumu tarafından düzenleme ve denetleme yapılmamaktadır. Herhangi bir meslek birliği (Tasarrufa Dayalı Finans Kuruluşları Birliği-TDFKB) ve tasarrufa dayalı finansman kuruluşları sigorta fonu (TDFKSF) yoktur. Müşterileri kapsamlı bir şekilde koruyacak mekanizma mevcut değildir. Her ne kadar devlet tarafından hukukî düzenleme sürecine girmiş olsa da şu ana kadar somut bir adım atılmış değildir. Hukukî alt yapı olmadığından haliyle sisteme vergisel anlamda ve bireysel emeklilik primi desteklemeleri gibi devlet desteği de yoktur. Bu yüzden TDF firmaları; sermaye riski, ödenmeme riski, likidite riski ve operasyonel risk gibi risklere maruz kalmaktadır.

3.3.1. Sermaye Riski

Sermaye riski, firmaların hâlihazırdaki faaliyetlerini sürdürebilmelerini gerektirecek olan sermayeyi bulundurması ya da bulundurmamasına yönelik seçimlerden sonra meydana gelebilecek risk olarak tanımlanabilmektedir (Şimşek, 2007: 26).

Aktif kalitesinin düşük olması, likidite kaynaklarına erişimin sınırlı olması, aktif ve pasif vadelerinde meydana gelebilecek uyumsuzluk ve yüksek operasyonel risk olgusu, firmaların fazla sermaye bulundurması ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Sermaye artırımı firmanın sermaye riskini azaltmak içindir.

Türkiye’de bankacılık sektöründe asgari sermaye kısıtlarına yönelik uygulama bulunmaktadır. Bankaların belirlenmiş olana kısıtlar çerçevesinde bulundurması zorunlu olana asgari sermaye oranı üzerinde sermaye bulundurma zorunluluğu bulunmakta olup, bu şartı sağlayamayan bankalara ise belirli yaptırımlar uygulanmaktadır (Rose, 1998; Koch, 1995). Ancak TDF kuruluşları için hukukî ve kurumsal düzenlemeler yapılmış olmadığından sermaye yeterliliği konusunda firmaları bağlayıcı ve yaptırım uygulayıcı bir hüküm bulunmamaktadır.

Üstlenilmiş olan risklerin yol açabileceği olası zararların veya beklenmeyen yüksek hacimli zararların karşılanması sermayenin gördüğü en önemli görevlerden biri olmaktadır. Dolayısıyla böyle zararlar ortaya çıktığında kalan sermaye ile şirketin yeterli bir kapasite ile faaliyetlerini sürdürebiliyor olması gerekmektedir.

Şirketlerin vadesi gelmiş teslimat yükümlülüğünü yerine getirmek ve faaliyetlerini rekabetin bulunduğu bir ortamda rekabet edebilmeleri için yeterli sermayeye ihtiyaçları bulunmaktadır. Sermaye yalnızca muhtemel veya beklenmeyen zararların karşılanmasında önem arz etmemekte olup, borçları ödeme gücünde yani likidite açısından da önem arz etmektedir. Sermayesi güçlü firmalar, kriz veya panik dönemlerinde üyelerin sistemden para çekerek ayrılma taleplerini çok daha rahat yerine getirebilmektedirler (Şimşek, 2007: 27).

Bir firmanın güvenilirliği sermayesiyle doğru orantılıdır. Türkiye’deki bütün TDF kuruluşlarının yeterli sermaye ile faaliyet göstermesinin sağlanması, sistemik kriz riskini azaltacaktır. Sektördeki zayıf tek bir firma bile, bütün sektör için risk oluşturabilmektedir (Altıntaş, 2006: 53-54). Yapılacak hukukî düzenlemelerle uygulanacak asgari sermaye yükümlülükleri hem finansal istikrar sağlayacak hem de çok düşük veya farklı sermaye oranlarıyla çalışılmasından kaynaklanabilecek rekabet eşitsizliklerini önleyici bir işlev görecektir.

3.3.2. Likidite Riski

Likidite bir işletmenin sahip olduğu nakit ve nakit benzerleri olarak tanımlandığında, likidite riski de işletmenin nakit ve nakit benzeri varlıklarının eksik olduğu veya daha spesifik olarak nakit elde edilmek amacıyla elinde bulunan varlıklarını makul bir fiyatla satamaması veya piyasadan maliyet açısından makul seviyede fonlama bulamaması riski olarak tanımlanabilmektedir (Banks 2013: 4).

Likidite riski banka veya finans kuruluşlarının nakde ihtiyacı olduğu durumda elinde bulunan aktifleri (varlıklarını kısa zamanda ve gerçek piyasa değerinden) nakde çeviremediği için zarar görmesi riskidir. Başka bir ifadeyle, bu risk banka veya finans kuruluşlarının talep edildiği anda yükümlülüğünü yerine getirememesi riski olarak tanımlanmaktadır. Anlaşılacağı üzere, banka veya finans kuruluşlarının yükümlülüğünü ödeyebilecek kadar varlığı olmasına rağmen, bu varlıkları ihtiyaç anında nakde dönüştüremediği için talep edilen bu yükümlülükler söz konusu banka veya finans kuruluşları tarafından ödenememektedir (Diamond ve Rajan, 1999).

TDF kuruluşları da üyelerin panik halinde teslimatlarını erkence talep ettikleri anda firmaların teslimat yükümlülüğünü ödeyebilecek kadar varlığı olduğu halde bu varlıkları ihtiyaç anında hemen nakde döndüremediği için teslimat yükümlülüğünü yerine getiremeyerek likidite riskine maruz kalırlar (Ergüven, 2020: 67).

Firmaların likidite riskine maruz kalmasının birçok nedeni vardır. Likidite riskinin en temel nedeni firmaların aktif ve pasiflerinin vadelerinden kaynaklanan uyumsuzluktur. Firmaların aktifleri pasiflerinden daha uzun vadeli. Firmalar reklam, rekabet ve benzeri sebeplerle erken teslimat yaparken taksitleri daha uzun vadede toplamaktadırlar.

Kısaltılmış vadeli teslimatlarda ya da erken teslimatlarda firmadan daha erken nakit çıktığı için firmanın yeni kaynağa ihtiyacı olacaktır. Firma bu kaynağı bulamazsa likidite açığı oluşur. Öte yandan, firmaların yaptığı teslimatların geri ödenmemesi sonucu aktif kalitelerinin bozulması da likidite riskinin önemli sebepleri arasında gösterilmektedir. Sorunlu alacakları artan firmalar üyelerden tahsilat yapamadıkları için nakit girişi elde edemeyeceklerdir. Buna karşın, firmaların önceki yıllardan gelen teslimatlardan dolayı para ödeme yükümlülükleri bulunmaktadır (Zengin ve Yüksel, 2016: 83).

Erken teslimatlı yöntemler neticesi üst üste gelen teslimatlardan dolayı para ödeme yükümlülüğü bulunduğundan bu durumda, firmalar likidite sorunu yaşarlar. Firmalar için likidite riskini arttıran diğer bir konu da firmalardan ani ayrılmalar neticesi nakit çıkışları yaşanması durumudur. Özellikle ülke içerisinde politik veya ekonomik anlamda olağan dışı gelişmelerin yaşandığı durumda, ekonomik durumu bozulan vatandaşlar taksitlerini ödeyemediğinden ya da firmaların iflas etmesinden tedirgin olduklarından sistemden çıkmak isterler. Bu durumda bankalar veya finansal kuruluşlar kısa sürede yüksek miktarda nakit temin edebilmesi zor olduğundan likidite riski artar (Diamond ve Dybvig, 1983: 417).

Genel vade uyumsuzluğuna bağlı likidite riski, bir bankanın ortalama aktif vadesinin ortalama pasif vadesinden uzun olduğu durumlarda ortaya çıkar (Babuşcu, 2005). Buna göre vade uyumsuzluğu olarak da ifade edilen likidite riski TDF kuruluşlarının istikrarı için oldukça önemli bir risktir. Bu risk etkin bir şekilde takip edilemez ve yönetilemezse TDF kuruluşları yükümlülüklerini yerine getiremeyecekleri için iflas edebilirler. Reklam ve rekabet stratejisi güdülen erken teslim, kısaltılmış vadeli sistemler ve gruptaki kişi sayısı ile uyumlu olmayan vadelenendirme ve normal şartlarda vade ortası sistemde uygulanan vade ortası ödemeleri kısaltılmış vadeli sistemde de uygulandığında sistemin dengesi bozulacak, teslimat uyumsuzluğu da diyebiliriz vade uyumsuzluğu yaşanacaktır.

TDF sistemi enflasyonist piyasalarda, banka faizlerinin yükselmesinden dolayı müşteriler/tasarruf sahipleri tarafından daha fazla talep edilmektedir. Enflasyonist dönemler sona erdiğinde sisteme fon girişi azaldığında ya da durduğunda vade uyumsuzluğu hemen kendisini gösterecektir. Sistemin tıkanmaması için teslim vadesi geldiğinde havuzda teslimatları karşılayacak fon bulunmaması durumunda firmalar fon bulabilmek için ya kaldıraç kullanacaklar ya da havuza yeni fon girişi sağlamak için farklı atraksiyonlara girmek zorunda kalacaklardır.

Likit karşılama oranı nitelikli likit varlıkların net nakit çıkışlara bölünmesi suretiyle hesaplanır. Bu oranın 1 (bir) olması gereklidir. Nakit çıkışlar; hesaplanan tarihten itibaren 31 gün içerisinde ödenecek olan toplam sözleşme tutarlarını, daha önce sistemden ayrılma talebinde bulunmuş müşterilerden ödeme tarihi önümüzdeki 31 gün olarak kesinleşmiş olanları yeni sözleşme yapılarak tahsil edilen ve üzerinden 14 gün cayma hakkı geçmemiş olan tutarı 31 gün içinde ödenecek banka kredilerini sözleşme tutarlarını çekle ödemek üzere verilmiş olan çeklerin 31 gün içerisinde ödenecek olan kısmını içerir.

Nakit girişler ise konut ya da otomobilini almış müşterilerden 31 gün içinde tahsil edilecek taksitlerin %80 oranındaki kısmı ile konut ya da otomobilini almamış müşterilerden 31 gün içinde tahsil edilecek taksitlerin %50 oranındaki kısımlarının toplamından oluşur. Nitelikli likit varlıklar ise nakit ve nakit benzeri değerleri (katılım hesapları, döviz, altın dahil) kapsar. Ayrıca Hazine ve Türk bankaları tarafından ihraç edilmiş sukuk (kira sertifikası) ve BIST100'de işlem gören hisse senetleri dâhil edilir.

3.3.3. Ödenmeme Riski

Firmanın yapmış olduğu teslimatlardan doğan nakit alacaklarının tamamen ödenmemesi durumudur. Bu risk bankalardaki kredi riskine benzer bir risktir. Bu durum firmanın sermayesi için bir olumsuzluktur. Bu risk, firmanın borcun yani taksitlerin ödenmemesi veya geç ödenmesi sonucu finansal zararlarla karşılaşma ihtimalidir. Taksit ödemelerindeki gecikmeler ya da borçlunun işini kaybetmesi gibi taksit ödemelerini etkileyen durumlar firmanın nakit akışlarını bozabilmektedir. Firmaların bu riskten korunabilmeleri için ipotek koyma yetkilerinin olması gerekmektedir (Ergüven, 2020: 69).

3.3.4. Faaliyet Riski

Faaliyet riski, kurum içi denetim ve kontrollerdeki aksamalardan ve işin akışını olumsuz etkileyen ve yer yer işin akışını kilitleyen aşırı kontrolcü denetim anlayışından ve şirket yönetimindeki hatalardan kaynaklanan risktir. İç denetim ve kontrollerdeki aksamalar mevcut hata ve sahtekârlıkların gözden kaçmasına yol açabileceği gibi aşırı şüphecî denetim de yönetici ve çalışan motivasyonunu olumsuz etkileyeceği için bu risk firmanın zararda olmasının nedeni olabilir (TBB, 1997).

Faaliyet riski firmanın yöneticilerinin hataları ve yetersizliklerinden dolayı zarara uğrama riskidir. Bu risk şirketlerin faaliyetlerini etkin bir şekilde yerine getirmemesinden kaynaklanır. Firmalar teknolojik gelişmeleri, rakip firma ürünlerini ve müşteri isteklerini yakından takip etmezlerse verdikleri hizmette rekabet gücünü kaybedebilirler. Ya da firma yöneticileri aktif-pasif, likidite, vade uyumu gibi hususları göz ardı ederek, lüzumsuz

şubeler açarak, gereksiz reklam vererek, yeterli bilgi ve tecrübe sahibi olmadıkları alanlarda yatırım yaparak, maliyet-hacim-kâr analizi veya kâra geçiş analizi yapmadan teslimat dengesini bozacak yeni ürünler çıkartarak firmayı zarara uğratabilirler (Aloğlu, 2005: 31).

3.3.5. Operasyonel Risk

Operasyonel risk, bir işletmelerin günlük operasyonlarında karşı karşıya kalabileceği tüm riskleri içermektedir. İşten çıkarmalar, hırsızlıklar, dolandırıcılıklar, davalar, finansal göstergelerin gerçekçi olması, bütçenin kötü yönetimi ve yanlış pazarlama planlarının doğru bir şekilde ele alınmadığı durumlar karlılık için risk oluşturabilmektedir. Böyle durumlarda şirketler tarafından operasyonel risklerin minimize edilebilmesi için düzenli denetim yapılması, uygun prosedürlerin uygulanması, sağlam ve güvenilir bir iç denetim mekanizmasına sahip olunması gerekmektedir. Tüm bunların yanı sıra iç yönetimin yanında doğal afetler gibi dış faktörler kaynaklı olarak da operasyonel risk unsuru ortaya çıkabilmektedir (www.finanswebde.com).

Bu anlamda operasyonel yönetim, bir işletme faaliyet gösterirken maliyetlerinin gelirlerini aşması durumunda öz kaynaklarını yitirmesi anlamına gelmektedir. TDF sisteminde operasyonel risk, kısaca firmaların faaliyetleri sonucu iflas etme riskidir. Bu risk piyasadan çok yönetimin kararları doğrultusunda ortaya çıkmaktadır. Yönetimin yanlış kararları sonucu firmaların zarar etmesi, sermayesinin azalması ihtimaline operasyonel risk denilmektedir. Operasyonel risk tanımının kapsamı biraz genişletildiğinde ise bu riski yetersiz veya başarısız iç süreçler, insanlar, sistemler veya dış olaylardan kaynaklanan doğrudan veya dolaylı zarar olarak nitelendirmek mümkündür (Bessis,2001: 48). Operasyonel risk, bilgi ve raporlamadaki hata veya yanlışlıklardan dolayı gerekli aktivitelerin yerine getirilememesi sonucu oluşabilecek zararlar olarak da nitelendirilmektedir.

Hukukî risk, stratejik risk, itibar riski ve model riski operasyonel risk altında ele alınmaktadır. Model riski, kompleks finansal ürünler tasarlanırken modellerin hatalı tasarlanması nedeniyle firmanın zarara uğraması tehlikesidir. Mesela, modelde kullanılan formüllerin yanlış olması veya modelin kurgulanmasında veya programlanmasında hata yapılmış olması, modellerin çalıştırılmasında yanlış varsayım ve parametreler kullanılması firmaları büyük zararlara uğratabilmektedir (Altıntaş, 2006: 465).

3.3.6. Hukukî Risk

Hukukî risk, firmanın hak iddia ve taleplerinin dayandırıldığı hukuki sözleşme, senet ve belgeler ile ispatlayıcı diğer evraklardaki yetersizlikler veya hatalar nedeniyle, hak iddiasında veya takipte bulunulmaması veya lehte veya aleyhte açılmış davaların kaybedilmesi nedeniyle zarara uğrama tehlikesidir. TDF sisteminin hukukî, teknik ve kurumsal alt yapısının olmaması, mevcut yasalarda yapılan işin niteliğinin tanımlanmaması ve firmanın yasal yönlerden elinin güçlü olmaması önemli yasal risklerdendir (Altıntaş, 2006: 464).

Ülkedeki hukukî düzenlemeler nedeniyle operasyon kaynaklı riskler bankaları tehdit etmektedir. Hukukî düzenlemeler TDF kuruluşlarının kârlılığını ve faaliyetlerini de önemli ölçüde etkiler. Mevcut yasalar TDF sistemi ile ilgili işleyişin düzenleme ve denetlenmesinde yetersiz kalmaktadır veya bir firma için alınacak özel bir kararın TDF sektörünü olumsuz etkileyebilmesi mümkündür. Fakat yasal düzenlemelerin halen yapılmamış olması sektörde bir belirsizlik ve huzursuzluk yaratmaktadır.

3.3.7. Kur Riski

Kur riski, en basit haliyle bankaların taşıdıkları pozisyonlara bağlı olarak yerli paranın yabancı paralar karşısında değer kazanması ya da kaybetmesi durumunda ortaya çıkar (Aloğlu, 2015: 37).

Buna göre kur riski, ülke parasının değerinin yabancı paralar karşısında değer kaybetmesi sonucu şirketlerin zarara uğrama ihtimalidir. TDF sistemi için kur riski ise ülke parasının diğer yabancı paralar karşısında değer kaybettiği dönemlerde sisteme borcu olan üyeler panikleyerek ödemelerini hemen durdurabilmektedir. Bu da firmada likidite riski oluşturarak firmanın teslimat yükümlülüklerini yerine getirememesine sebep olmaktadır.

3.3.8. İtibar Riski

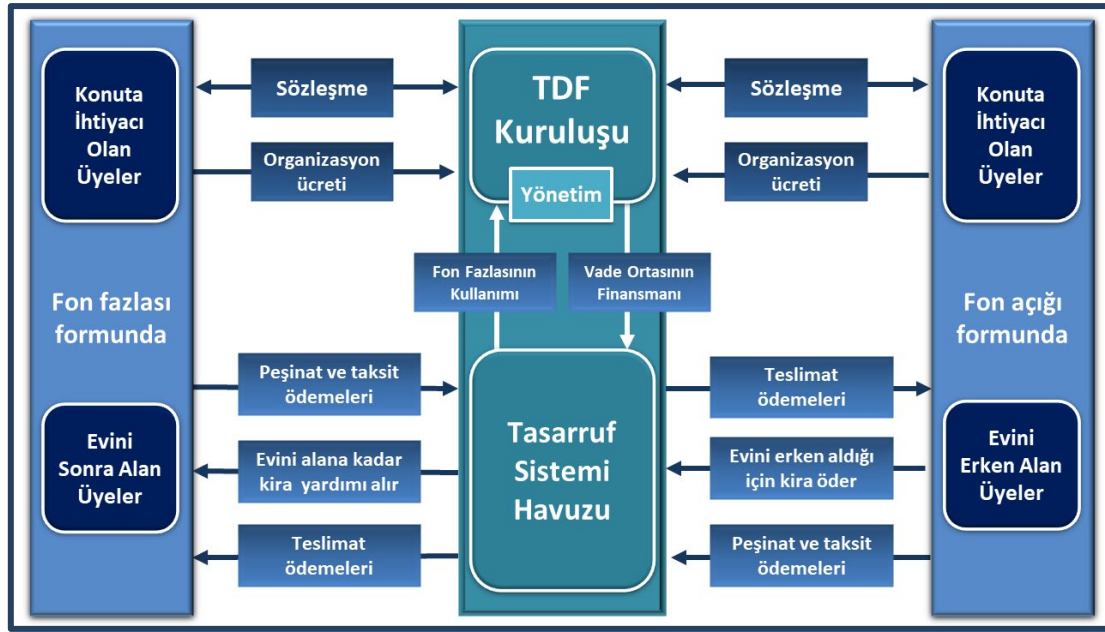
İtibar riski firmaların, yönetim başarısızlıkları veya asılsız, kasıtlı yalan, yanlış propagandalara uğramaları sonucunda, piyasa, kamuoyu ve üyeleri karşısında güven ve itibar kaybına uğramaları ve pazar payını kaybetmeleridir (Altıntaş, 2006: 465).

İtibar riski firma için çok önemli olduğu kadar sektör için de çok önemlidir. Örneğin bir firma teslimat yükümlülüklerini yerine getiremediği için önemli bir itibar zararı görmüşse, diğer firmaların güvenliği de tartışılabilir. Aşırı koşullarda, böyle bir durum TDF sisteminin tümünün durmasına yol açabilir. Bunların yanı sıra erken ayrılma riski, piyasa riski, ülke riski, enflasyon riski, kur ve faiz riski çeşitli şekillerde sistemi etkileyebilir. Ancak bunları ölçecek yeterli veri ve analiz bulunmamaktadır.

4. TDF İLE BANKACILIK SİSTEMİ ARASINDAKİ FARKLILIK

TDF sistemi konvansiyonel finansal aracılık sistemine benzemekle birlikte farklı şekilde işlemektedir. Bankalar mevduat ile elde ettiği fon fazlasını fon açığı olan bireylere faizin üzerine belirli bir marj ekleyerek nakdi kredi olarak kullanılmaktadır. Mevduat sahipleri faiz geliri elde ederken fon açığı olanlar kredi elde ederler (Dinç, 2017: 93).

TDF iş modeli ise konut, arsa, araç, dükkân ve benzeri hususların finansmanına yöneliktir. TDF kuruluşları banka aracılığında olduğu gibi fon fazlası olanlardan fon açığı olanlara doğru bir fonksiyon icra etmemektedirler. Konvansiyonel bankacılıkta fon arz edenler farklı nedenlerle finansal kuruma fon aktarırken fon talep edenler de farklı nedenlerle fon talep etmektedirler. Ancak TDF sisteminde bireyler belli bir amaç için bir araya gelen gruplardan oluşmaktadır. Konut, arsa, araç ve benzeri almak isteyen bireyler sadece bu amaçlarını gerçekleştirmek için bu kuruluşların sistemlerine katılmaktadır. Konvansiyonel bankalardan farklı şekilde çalışan tasarrufa dayalı finansal aracılık sistemin işleyişi yukarıdaki Şekil 2’de gösterilmektedir.

Kaynak: Ergüven, M. (2020). A Comparative Study On Saving-Based Finance System And Building-Savings Fund System (Unpublished Doctoral Dissertation). Azteca University, Mexico City, 87.

Şekil 2: Tasarrufa Dayalı Finansal Aracılık

Bu özelliğinden dolayı yapılan işlem konvansiyonel bir mevduat ve fon toplama işi olmadığından TDF sistemini fon fazlası ve fon açığı olanlar diye sınıflandırmak doğru değildir. Çünkü sisteme giren bireyler, ellerinde fon fazlası bulunan ya da ellerindeki fon fazlasını veya tasarrufları karşılığında faiz getirisi elde etmek isteyen bireyler değildir. Bu bakımdan sistem tam anlamıyla bir konvansiyonel finansal aracılık faaliyeti değil, bireylerin ortak bir amaca yönelik küçük düzenli tasarruflarını bir araya getirerek oluşturdukları yardımlaşma ve dayanışmaya dayalı finansal bir birlikteliği sağlayan iş modelidir. Bu anlamda sistem kooperatifçiliğe ve Alman YTS sistemine benzemektedir (Ergüven, 2019b: 44-48).

Konvansiyonel finansal aracılık sisteminde aynı hedefe doğru bir amaç birlikteliği de yoktur. Konvansiyonel sistemde insanlar belirli bir faiz getirisi elde etmek ve ayrıca güvenlik için birikimlerini bankalara yatırır. Ancak bankalar mudilerin güvenlik nedeniyle yatırdıkları fazla fonlarını da değerlendirirler. Buna mukabil TDF iş modeli konut/arsa/araç finansmanına yöneliktir (Ergüven, 2020: 86).

TDF sisteminde sisteme giren her bireyin aynı hedef doğrultusunda bir amaç birlikteliği vardır. Bireylerin ortak amacı konut, araç vb. sahip olmaktır. Bu kapalı sistemde bir amaca yönelik bir araya gelen bireyler tasarruf ederek dayanışma ve yardımlaşma yoluyla birbirlerini destekler ve finanse ederler. Bu bakımdan TDF iş modelinde süreçler konvansiyonel bankacılık iş modeli olan finansal aracılıktan farklı bir yapıda olup farklı bir şekilde işlemektedir. İşleyişi itibarıyla TDF kuruluşları özgün bir yapıdadır.

5. TDF SİSTEMİNİN REGÜLASYONU

TDF kuruluşlarının temel amacı bireyleri tasarruf yapmaya teşvik etmek ve uzun vadeli faizsiz ucuz finansman sağlamaktır. TDF sisteminde üyelere tasarrufların toplanması ve bu tasarrufların teslimat döneminde üyelere dağıtılması şeklinde iki ana faaliyet alanı vardır. Üyeler konut sahibi olmak için sisteme girdiklerinden aynı üyeden hem fon toplanmakta hem de konut teslimat tarihinde fon aktarılmaktadır. Bu durum yasal düzenleme yapılırken finansal aracılık yapan bankaların ve benzeri kuruluşların yapısına uydurulmaya çalışılmadan, sistemin şu an işleyen bütünleşik kendine has yapısıyla ele alınmalıdır.

Hukukî ve idarî düzenlemelerin amacı; sistemin lisanslanması, banka ve finans kurumlarına tanınan ipotek koyma yetkisi konusunda hakların verilmesi, firmaların kurumsal yapısı, sistemin işleyişi sırasında vade uyumsuzluğu, likidite, yönetim, sürdürülebilirlik, denetim, finansal ekosistem, sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, finansal sağlamlık, bilgi teknolojileri güvenliği ve benzeri doğabilecek riskleri önlemek ve yönetmektir.

Konut, araç, arsa, dükkân ve benzeri almak isteyen bireylerin tasarruflarını organize ederek fon akımlarına aracılık eden TDF sistemi işlerken tasarruf havuzunda dönemsel oluşan fon fazlalıklarını konvansiyonel bankalar, katılım bankaları ve sigorta şirketlerinin bazı yatırım araçlarında değerlendirdiği gibi TDF kuruluşları da bu fon fazlasını farklı yatırım alanlarında kullanılabilir (Ergüven, 2020: 89). **Diğer bir ifadeyle TDF sistemi, tüketimi ve ihtiyaçları finanse ettiği gibi yatırımları da finanse edebilmelidir.**

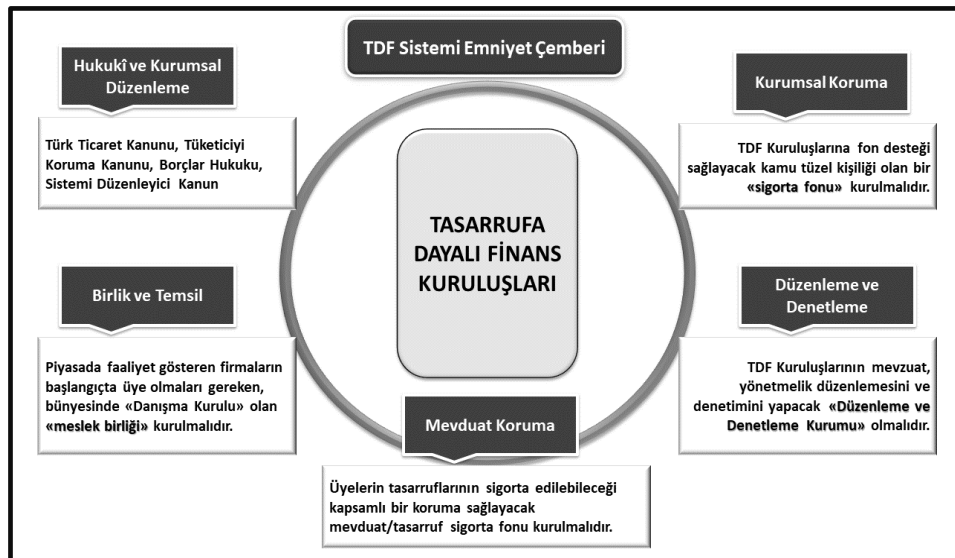
Ancak firmaların, sistemin finansal sağlamlığını tehlikeye sokacak, likidite riski oluşturacak, üyelerin hak ve menfaatlerini zedeleyecek ana faaliyet konusu dışına çıkması, riskli ticari işlere girmesi ve yatırımları denetim altına alınmalıdır. **Yasal alt yapıdan, düzenlemeden ve denetlemeden yoksun bu sektörün suiistimal edilmesi hem üyeleri hem sektörü hem de Türkiye ekonomisini olumsuz etkileyeceği muhakkaktır.**

Üyelerin haklarının korunması, finansal ekosistemin oluşması, sistemin finansal sağlamlığı ve sürdürülebilirliği, sistemin finansal risklerden korunması, sistemin bütün kurumlarının oluşması, bu piyasaların ve sistemin adil, şeffaf ve güven ortamı içinde sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için devlet tarafından gerekli hukukî, idari ve teknik düzenlemeler zaman kaybetmeden yapılmalıdır. Hukukî düzenlemeler yapılırken bu sistemin kendisine has özellikleri mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır (Ergüven, 2020: 90).

Yapılacak hukukî düzenlemelerle kurumsal, güvenilir ve sağlam bir yapıya kavuşacak olan sistem sayesinde finansal ekosistemin oluşması ve sürdürülebilirliği sağlanacaktır. Birçok kriz yaşamış ve bundan sonra da yaşanabileceği düşünülen Türkiye’de hem TDF kuruluşları hem üyeler hem de devlet ekonomik krizlerden olumsuz etkilenmeyecektir. Bu anlamda herhangi bir fon kullanmadan bireylerin kendi tasarruf, yardımlaşma ve dayanışma modeli ile işleyen TDF sistemi Türkiye ve Dünya’ya alternatif bir model haline gelebilir.

5.1.TDF Sistemi İçin Emniyet Çemberi

Denetleyici ve düzenleyici kurumsal yapılar teşekkül ettirilirse, sistem sağlam bir yapıya kavuşabilecektir. Önerilen emniyet çemberini beş ana başlık altında Şekil 3’te gösterilmektedir.

Kaynak: Ergüven, M. (2020). A Comparative Study On Saving-Based Finance System And Building-Savings Fund System (Unpublished Doctoral Dissertation). Azteca University, Mexico City, 94.

Şekil 3: Tasarlanan ve Önerilen Yapı

Bu sistemin hukukî, teknik ve kurumsal alt yapısı bakımından, finansal sağlamlık bakımından ve İslâmi finans ilkeleri bakımından yapılması gereken düzenlemeler makalenin sonuç bölümünde maddeler halinde önerilmiştir.

5.1.1. Hukukî, Teknik ve Kurumsal Düzenleme

Türkiye’de faaliyet gösteren sistem Almanya ve Avrupa’daki gibi yasal alt yapıya sahip değildir. Şu an çalışan sistem Türk Ticaret Kanunu, Tüketiciyi Koruma Kanunu ve Borçlar Hukukuna göre işlemektedir. Sistemin sağlıklı işlemesi için mutlaka bu Tasarrufa Dayalı Finansman Kuruluşları kanunun çıkartılması gerekmektedir. Yasal düzenlemenin yapılması, diğer üç maddeyi de ilgilendirmektedir. Yapılacak hukukî düzenleme, tabi olunacak mevzuat, düzenleme ve denetleme kurumu, meslek birliği ve tasarruf sigorta fonu gibi kuruluşların da dayanağı olmalıdır.

5.1.2. Düzenleme ve Denetleme Kurumu

Sisteme ilişkin çıkacak “**Tasarrufa Dayalı Finansman Kuruluşları Kanunu**” ve ilgili diğer düzenlemeler ile belirtilen görev ve yetkileri çerçevesinde düzenleme ve denetimi kapsamındaki kuruluşların faaliyetlerini güvenli ve sağlam şekilde gerçekleştirmesini, sistemin etkin şekilde çalışmasını, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasını sağlamak ve bu sayede finansal piyasaların gelişmesine ve finansal istikrara katkıda bulunmak için bu kuruluşları düzenleyen ve denetleyen, sektörün dinamiklerine uygun bir kurum oluşturulması gerekmektedir.

TDF kuruluşlarının düzenli ve güvenilir çalışmasını sağlamak için TDF sisteminin kendi yapısı da dikkate alınarak, özellikle ABD’de uzaktan gözetim ve yerinde denetimin önemli araçlarından biri olan CAMELS değerlendirme sistemi kullanılabilir. CAMELS ABD’de denetim otoriteleri tarafından oluşturulan ve ticari bankaların risk bazlı denetimi sırasında genel durumunun tespitinde ve uzaktan gözetim faaliyetlerinde kullanılan bir değerlendirme (reyting) sistemidir. C sermaye yeterliliğini (capital adequacy), A varlık kalitesini (asset quality); M yönetim yeterliliği (management adequacy); E kazanç durumunu (earnings); L likiditeyi (liquidity); S ise piyasa risklerine duyarlılığı (sensitivity to market risk) temsil etmektedir (Kaya ve Türker, 2001: 1).

5.1.3. Meslek Birliği

TDF kuruluşlarının şu anda herhangi bir meslek kuruluşuna bağlı olma zorunluluğu yoktur. Çıkartılacak “**TDF Kuruluşları Kanunu**”nuna göre teşekkül eden, tüzel kişiliği olan kamu kurumu niteliğinde bir meslek kuruluşu oluşturulmalıdır. Bu meslek birliğinin çalışma şekli TDF Kuruluşları Kanunu çerçevesinde belirlenmelidir.

Piyasa ekonomisi ve tam rekabet ilkeleri çerçevesinde TDF sistemi ilke ve kuralları doğrultusunda bu kuruluşların hak ve menfaatlerini savunacağı, TDF sisteminin büyümesini, sağlıklı olarak çalışmasını ve bu mesleğin gelişmesini, rekabet gücünün artırılmasını, rekabetçi bir ortamın oluşturulmasını ve haksız rekabetin önlenmesini sağlayacak bir meslek kuruluşu kurulmalıdır. Hâlihazırda kurulmuş ve bundan sonra yeni kurulacak olan TDF kuruluşları bu meslek birliğine üye olmalıdır.

Bu meslek kuruluşu bünyesinde bu kuruluşların uymaları gereken meslekî ilke ve standartlarını belirleyecek, oluşturacak, gerekli gördüğü durumlarda, bu kuruluşlar arasındaki uygulama farklılıklarını gidermek üzere genel nitelikli kararlar alacak, bu kuruluşların iş ve işlemlerinin genel nitelikli kararlara uygunluğuna ilişkin değerlendirme yapacak, ürünlerin fikhî uygunluğunu onaylayacak ve denetleyecek bir “**Merkezi Danışma Kurulu**” da oluşturulmalıdır.

5.1.4. Mevduat Koruma

TDF kuruluşlarındaki tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerini korumak için (kurulacak olan Tasarrufa Dayalı Finans Kuruluşları Birliği aracılığıyla) tasarrufların ve fonlarının sigorta edilebileceği kapsamlı bir koruma sağlayacak **bir yapı** (sigorta fonu) **kurulmalıdır**. Tasarruf sigortası olarak adlandırabileceğimiz bu fon, kurum başına kişi başına üyenin yatırdığı paranın %40’ı oranında doğrudan tasarruf koruması sağlayabilmelidir.

5.1.5. Kurum Koruma

Şu anda TDF kuruluşları sigortalayan bir sistem yoktur. Çıkacak kanunda bu alan da boş kalmamalıdır. Kurumsal sigorta fonu olarak adlandırabileceğimiz bu sigorta fonu, Tasarrufa Dayalı Finansman Sistemi Sigortacılığı alanda yapılacak sigortacılığa ilişkin gerekli politikaları belirleyecek ve gerekli düzenlemeleri yapacak sektör risklerini ölçecek, izleyecek, yönetecektir. TDF kuruluşlarında birikim yapan tasarruf sahiplerinin

hak ve menfaatlerini korunmak için, tasarrufların ve fonlarının sigorta edilmesi ve TDF kuruluşlarının vade uyumsuzluğu ve likidite riskine maruz kaldığı durumlarda kuruluşlara fon desteği sağlayacak kamu tüzel kişiliği olan bir TDF Sistemi Sigorta Fonu kurulmalıdır.

Almanya’da yapı tasarruf sandığı (YTS) sistemlerinde uygulanmakta olan kapsamlı kurum koruması sayesinde 1934 yılından bu yana sigorta fonuna üye olan kuruluşlar arasında iflas eden olmamıştır. Bunların dışında Almanya’da YTS sistemine giren üyeler haklarını korumak için bir dernek de kurmuşlardır. Derneğin görevi, üyelerinin ortak çıkarlarını korumak, üyelerin denetim otoritelerinde ve devlet kurumlarında temsil etmektir.

SONUÇ

Bu çalışmada TDF sisteminin temeli ve işleyişi, sistemin taşıdığı riskler, bu sistemin konvansiyonel finansal aracılık sisteminden farkları ve sistemin yasal zemine oturtulmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Yine Türkiye’de TDF sisteminin gelişmesi, piyasalarının ve eko sisteminin oluşması ve sistemin sürdürülebilir kılınması için beş ana başlık altında bir emniyet çemberi önerilmiştir.

TDF sisteminin taşıdığı riskleri ve hukukî alt yapısının gerekliliğini ön plana alan bu çalışmanın TDF kuruluşlarına, bu sistemin Türkiye’de hukukî, teknik ve kurumsal alt yapısını oluşturmak için çalışma yapan kurum ve kuruluşlara ve bu konularda bundan sonra yapılacak bilimsel çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu sistemin tarafları için birçok avantajları olan, ekonomik ve sosyal katkıları da bulunan kadınları altın gününe benzeyen imece usulü yardımlaşma ve dayanışmaya dayalı bu sistem banka-dışı faizsiz bir sistem olduğu için insanların ilgisini çekmektedir. Türkiye’de TDF sistemi ile yaklaşık 250 binden fazla kişinin konut ve araç sahibi olduğu varsayılırsa, hukukî, teknik ve kurumsal altyapı sağlanırsa TDF sisteminin finansman sistemine daha fazla katkı sağlayabileceği açıktır. Her ne kadar ekonomik krizlerin olduğu dönemlerde enflasyonun ve faizlerin yükselmesiyle konut, arsa ve araç gibi talepler ötelenmektedir. Ancak bu dönemlerde de bu sistem ile bireyler düşük maliyetli finansman sağlayabildikleri için bu ihtiyaçlar ötelenmeden karşılanabilmektedir.

TDF sistemi üyelerin kendi tasarruflarını organize ederek, imece usulü toplumsal iş birliği ve dayanışma ile gerekli fon sağlanarak finansman ihtiyacına ve sermaye darlığına çözüm üretmektedir. Böylece hem tasarruf yapmakta zorlanan bireylerin tasarruf yapmaları sağlanarak sermaye darlığına çözüm olmaktadır. TDF sistemi enerji, tarım ve hayvancılık, turizm, otelcilik ve devre mülk alanında hatta daha farklı sektörlerde işletildiğinde Türkiye’de ve Dünya’da alternatif bir yatırım modeli olabilir (Ergüven, 2020: 98).

Türkiye’de tasarrufları teşvik etmek için bireysel emeklilik sistemine %25 oranında devlet katkı sağlamaktadır. TDF sisteminin yasal düzenlemeler yapılırken bireysel emeklilik sistemindeki gibi %25-30 oranında devlet katkısının sağlanması sistemi cazip kılacak ve ürüne yönelik talebi arttıracaktır. Ayrıca, bu destek bireysel emeklilik sistemine girmek istemeyen bireyler için iyi bir tercih olacaktır. Şu anda gelişmekte olan ülkelerde tasarruf oranı %30 iken Türkiye’de bu oran %15’ler düzeyinden giderek düşmektedir. Bu anlamda devletin vereceği bu destek sayesinde ülke tasarruf oranı da artacaktır.

Bu çalışma ile banka-dışı bir finansman yöntemi olan tasarrufa dayalı finans sisteminin finansal ekosistem içinde yerini alması ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşması için Türkiye’de hukukî, teknik ve kurumsal alt yapısı oluşturulmaya çalışılan bu sistem ile ilgili çalışma yapan kurum ve kuruluşlara katkı sağlamak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur.

Hukukî, teknik ve kurumsal alt yapı için gereken genel düzenlemeler:

- 1) TDF sisteminin hangi bakanlık, hangi kanun ve yönetmeliklere tabi olacağı belirlenmeli ve çerçevesi çizilmeli,
- 2) TDF kuruluşlarının lisans almak için gereken şartları ve süreci belirlenmeli,
- 3) TDF kuruluş şartları, faaliyet iznine ilişkin hükümler, faaliyet kapsamı ile kısıtlamalar ve sınırlamalara ilişkin şartlar ve tasfiyesine ilişkin şartlar belirlenmeli,
 - a) Yapılabilecek işlemler-ipotek veya rehin konulabilecek emtianın finansmanı-Gayrimenkul alım-satım, üretim ve diğer emtia ticareti yapılabilirliği,
 - b) Bu kapsamda sadece konut, araç, dükkân ve arsa finansmanı değil, hac, tatil, düğün, eğitim, sağlık, iş kurma ve yatırımların finansmanı da sağlanacak şekilde hukukî düzenleme yapılmalı,
- 4) TDF kuruluşlarının hakları, yükümlülükleri ve menfaatlerinin neler olduğu belirlenmeli, haksız ve yıkıcı rekabeti önleyici yasal düzenlemeler yapılmalı,

- 5) TDF kuruluşlarının kuruluşta asgari ödenmiş sermayesinin ne kadar olması gerektiği belirlenmeli, (Minimum 200 Milyon TL)
- 6) TDF kuruluşlarının kurumsal yapısı ve organizasyon şeması belirlenmeli,
- 7) TDF şirketlerinin kurucularına, ortaklarına ve yöneticilerine ilişkin şartlar (tecrübe, iflas etmemiş olması ve benzeri) belirlenmeli,
- 8) TDF kuruluşlarının yönetim kurulunun görev ve sorumlulukları belirlenmeli,
- 9) TDF kuruluşlarının yönetim ve personel kalite kriterleri ile yeterli sayıda ve nitelikte personel istihdamına ilişkin şartlar belirlenmeli,
- 10) TDF kuruluşlarının üst yönetim kurullarının ve iç sistemlerin tesisi ile bunlara ilişkin organizasyon yapılarının oluşturulması oluşturulmasına ilişkin esaslar belirlenmeli,
- 11) TDF kuruluşlarına uygulanacak dış denetime ilişkin esaslar belirlenmeli,
- 12) TDF kuruluşlarında muhasebe ve raporlama sistemlerine ilişkin esaslar belirlenmeli,
- 13) TDF kuruluşlarının (IT) bilgi sistemleri ve (BT) bilgi teknolojileri güvenliği ve denetimine ilişkin esaslar belirlenmeli,
- 14) TDF kuruluşlarında hazine yönetimi oluşturulmasına ilişkin esaslar belirlenmeli,
- 15) TDF kuruluşlarının üye olacakları bir birlik kurulmalı ve esasları belirlenmeli,
- 16) TDF kuruluşlarının takip ve kontrolü bağımsız bir düzenleme ve denetleme kurumu tarafından yapılmalı,
- 17) TDF kuruluşlarının finansal sağlamlığı, şeffaflığı, etkin denetimi sağlayacak unsurlar ve denetim kurumunun yetkileri belirlenmeli,
- 18) TDF kuruluşu üyelerinin teminat altına alınacak tasarruflarının tutarı belirlenmeli ve üyelerin risklerini sigortalayacak finansal koruma sağlayacak tasarruf sigorta fonu oluşturulacak bir yapı oluşturulmalı,
- 19) TDF kuruluşlarının risklerini sigortalayacak kurumsal koruma sağlayacak sigorta fonu kurulmalı,
- 20) TDF üyelik sözleşmesinde üyelere toplanan fonların geri iadesine ilişkin kurallar, üyelerin hakları ve yükümlülüklerine ilişkin hüküm ve şartlar belirlenmeli,
- 21) TDF kuruluşları 6361 sayılı kanuna tabi finansman şirketleri gibi faizsiz finansman kuruluşları olarak düzenlenmeli,
- 22) TDF için bankalara ve finans kurumlarına verilen ipotek koyma yetkileri verilmeli,
- 23) TDF kuruluşları, kanunla düzenlenmiş harç muafiyetlerinden (ipotek harcı ve damga vergisi vb) faydalanmalı, vergi avantajı getirilmeli, elde ettiği komisyon üzerinden KDV yerine BSMV mükellefi yapılması,
- 24) TDF kuruluşlarına üye olan bireylere bireysel emeklilik sisteminde olduğu gibi %25-%30 hazine desteği sağlanmalı, tasarruf özendirilmeli,
- 25) Sermaye Piyasası Kanununa eklemeye yapılarak tasarrufa dayalı finansman şirketlerinin sukuk (kira sertifikası) ihracına imkân tanınmalı,
- 26) TDF kuruluşları, sisteme üye olan bireylere, sözleşmeyle belirlenmiş şekilde şirket nezdinde tasarruf yapımları karşılığında faizsiz finansman imkânı sunabilmeli,
- 27) TDF kuruluşları arasında üye geçişlerine ilişkin esaslar belirlenmeli.

Finansal sağlamlık bakımından yapılması gereken düzenlemeler:

- 1) Risk yönetimi, iç denetim, iç kontrol gibi esaslar belirlenmeli, İç denetim, iç kontrol ve riskin erken saptanması için, firma içinde ayrı birim oluşturulmalı ve yönetmelikte yer verilmelidir.
- 2) Finansal sağlamlık (Özkaynak/Likidite Yeterliliği) esaslar belirlenmeli,

Finansal testler için firmanın Özkaynak Toplamı ve Aktif büyüklüğü baz alınmalıdır. [Özkaynak Rasyosu: Özkaynaklar / Aktiflerin Toplamı = (576.054.519/2.370.924.961=0,24). Bankalarda bu oran 0,09 ile 0,21 arasındadır. TDF sektöründe yaklaşık 0,12- 0,16 olabilir.]

- 3) Sermaye yeterliliği: Öz kaynak / Aktif Büyüklüğü Rasyosu (Minimum %8 12) esasları belirlenmeli, 2. md ile aynıdır. Sermaye yeterliliği 0,12 ile 0,16 arasında olabilir. Ancak Aktif toplam içinde Likiditenin tanımı yapılmalıdır. En likit olanlar ile likit olmayanlar ayrıştırılmalıdır. Sermaye yeterliliği asgari 200.000.000 TL tutarında olmalıdır. İlk kurulum olan şirket düşünecek olursak, sermayenin %25'i peşin (200.000.000%25=50.000.000 TL) kalanı 24 ay içinde ödenmesi gerekmektedir. 6102 TTK md. 344/f.1
- Kredi riskine esas değer hesaplanmasında verilmiş olan kredilerden (birikim hariç sözleşme tutarı) ipotekle teminat altına alınmış olanlar %50 ağırlıkla, taşıt rehini ile teminat altına alınmış olanlar %100 ağırlıkla değerlendirilebilir.
- 4) Likiditeye ve kredi yoğunlaşmasına ilişkin sınırlamalar belirlenmeli,
- a) Kredi / Pasif Toplamı Rasyosu (Maksimum %75). Kullanılan Krediler Pasif Toplamın %70-80 arasında olabilir.
- b) Risk grubu ile işlem sınırı (Öz kaynağın %20'si)
- Bu işlem tipi (Risk grubu ile işlem sınırı) bankalarda kullanılan kredi dilimi içindeki risk tutarını göstermektedir. TDF sisteminde aynı şekilde olabilir. %15 ile %20 arasında olmalıdır.
- c) Vadelere göre likidite rasyoları (%80-%100) arasında olabilir.
- d) Öz kaynak / YPNGP yabancı para net genel pozisyonu (Maksimum %20), Piyasa ortalaması %20'dir.
- 5) Aktif kalitesine ilişkin esaslar belirlenmeli,
- 6) Aktiflerin sınıflanması ve karşılık ayırmaya ilişkin düzenlemeler ile Üye Risk Seviyesinin (skor) Değerlendirilmesine ilişkin esaslar belirlenmeli,
- TDF sisteminde teslimatını almış taksitlerini ödemeyen, geciktiren üyeler ile ilgili risk sınıfı değerlendirmesi yapılmalı ve alacaklara karşılık ayrılmalıdır.
- 7) Aktifte DİBS (Sukuk) tutulmasına ilişkin zorunluluk (Minimum aktifin %20'si). Teknik bir detaydır. Uygun vadeli Sukuk'lar belirli bir oranda aktifte tutulmalıdır.
- 8) Rezerv ve Ankes tutulması (Minimum aktifin %5'i)
- 9) Gayrimenkul sınırı (Maksimum Öz kaynağın %50'si) ve Gayrimenkul Değerlemesi Yapılmalı, Serbest fonların değerlendirilmesinde gayrimenkule sınır olmamalıdır. Mevcut piyasa şartlarında en uygun yatırım aracını firmalar kendi belirlemelidir.

İslâmi Finans İlkeleri Çerçevesinde gerekli düzenlemeleri şöyle sıralayabiliriz:

- 1) Sözleşme bütün unsurları ile İslâmi kurallara uygun hale getirilmelidir.
- 2) TDF sisteminde uygulanan modellerin İslâmi kurallara uygunluğu kontrol edilmelidir.
- 3) Fazla fonun kullanımı İslâmi kurallara uygun şekilde belirlenmelidir.
 - a) Fon fazlası vekâlet akdiyle katılımcılar adına kullanılmalıdır.
 - b) Fon fazlası mudarebe yoluyla ortaklık şeklinde kullanılmalıdır.
- 4) Kira yardımı uygulamasında, alınan ve verilen kira yardımı tutarları eşitlenmeli, firma burada aradaki farktan ayrıca bir gelir elde etmemelidir.
- 5) TDF kuruluşları ve TDF birliği bünyesinde "merkezi danışma kurulu" kurulmalıdır.

Listelenen maddeler dikkate alınarak Türkiye'de tasarrufa dayalı finans sisteminin gelişmesi ve kriz dönemlerinde hem sektördeki firmaların hem sisteme giren üyelerin zarar görmemesi hem de Türkiye ekonomisinin olumsuz etkilenmemesi için sistem ve sistemin taraflarını güvence altına almak için yasal düzenlemeler ivedilikle yapılmalıdır.

Bu sistem yasal zemine oturtulurken, hukukî, teknik ve kurumsal ilkeler, standartlar ve değerler konusunda sektörel birlikler, kamu otoritesi ve akademisyenler katkı sağlamalıdır. Bu hususta daha kaliteli hizmet sunmak için tasarrufa dayalı finansın standartları oluşturmalı, danışma ve etik üst kurulu kurulmalıdır. Ancak yasal düzenlemeler yapılırken TDF sisteminin kendisine has özellikleri mutlaka göz önünde bulundurulmalı, finansal

aracılık yapan bankaların ve benzeri kuruluşların yapısına uydurulmaya çalışılmadan, sistemin şu an işleyen yapısıyla ele alınmalıdır.

Uzun vadeli ve düşük ödemeli kredilerinin sağlanabildiği bir ekonomik ortamın olmasını ve piyasanın kurumsallaşmasını sağlayacak gerekli hukukî, teknik ve kurumsal düzenlemeler yapıldığında bu sistem Türkiye ve Dünya için alt ve orta gelir gruplarının faizsiz finansman sorununu çözebilecek yeni bir faizsiz finansal model olabilir.

Sonuç olarak sistem bir an önce yasal alt yapıya kavuşturularak ve kamu idaresinin katkıları ile daha etkin bir işlerlik kazanabilir. Bu anlamda TDF sistemi hukukî, teknik ve kurumsal zemine oturtulup kamu idaresi tarafından desteklendiğinde hem bireyler hem TDF kuruluşları hem de devlet için daha güvenli hale gelecektir. Böylece bilinçli yapılan tasarruflar zamanla kalıcı ve sürdürülebilir hale geleceğinden ülkenin kalkınması ve büyümesinde ciddi finansal destek sağlayacaktır.

Bilgi Notu: Bu çalışmayı yaparken 2020 yılında, Meksika Azteca Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı doktora programında hazırlayıp sunduğum “A Comparative Study on Saving-Based Finance System and Building-Savings Fund System” adlı doktora tezinden faydalanılmıştır.

KAYNAKLAR

Altıntaş M.A., (2006), Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara.

Aloğlu, Z. T. (Mart-2015). Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizler Üzerindeki Etkileri. (Yayınlanmamış Uzmanlık Yeterlilik Tezi). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara.

Babuşcu, Ş. (Eylül 2005). Basel II Düzenlemeleri Çerçevesinde Bankalarda Risk Yönetimi, Akademi Consulting and Training

Banks, E. (2013). Liquidity risk: managing funding and asset risk. Springer.

Boyacıoğlu M.A., (2003), Bankalarda Derecelendirme (Rating) Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Ampirik Bir Çalışma, Selçuk Üniversitesi, Doktora Tezi, Konya.

Coyle B., (2000). Introduction to Currency Risk, Financial World Publishing, United Kingdom.

Çağatay Şimşek, K. (2007). Bankacılıkta Risk ve Risk Ölçüm Yöntemleri. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Ankara.

Douglas DIAMOND ve Raghuram RAJAN (1999). Liquidity risk, liquidity creation and financial fragility: A theory of banking, No. w7430. National Bureau of Economic Research.

Douglas DIAMOND ve Philip DYBVIK (1983). Bank runs, deposit insurance, and liquidity, The Journal of Political Economy.

Dinç, Y. (2017). Karşılaştırmalı Katılım Bankacılığı ve Konvansiyonel Bankacılık. Saim Kayadibi vd., Sarıbaş, H. (Ed.), *İslâm İktisadı ve Finansı*, Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları No:22, 89-102.

Ergüven, M., Kaya, F. (2016). Konut Finansmanında Elbirliği Sistemi: Müşterilerin Elbirliği Sistemi Tercihleri Üzerine Bir Araştırma, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Temmuz 2016, S:13, s.25-26

Ergüven, M. (2019a). Konut Finansmanında Elbirliği Sistemi: Müşterilerin Elbirliği Sistemi Tercihleri Üzerine Bir Araştırma, İstanbul: Eminevim Yayınları.

Ergüven, M. (2019b). Tasarrufa Dayalı Finans Sistemi İçin İslâmî Finans İlkelerine Uygun Model Önerisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ergüven, M. (2020). A Comparative Study On Saving-Based Finance System And Building-Savings Fund System (Unpublished Doctoral Dissertation). Universidad Azteca (Azteca University) Mexico City.

Ergüven, M. (12-13-14 June 2020). Tasarrufa Dayalı Finans Sistemi ve Covid-19 Gibi Krizlerden Etkilenmesi İçin Yasal Düzenleme Gerekliliği, Online International Conference of COVID-19 CONCOVID.

Kaya Türker, Y. (Eylül-2001). Türk Bankacılık Sektöründe CAMELS Analizi. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu MSPD Çalışma Raporları No: 2001/6

Zengin, S. ve Yüksel, S. (2016). Likidite Riskini Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir İnceleme. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:15 Sayı:29 Bahar 2016/2 s.77-95*

İNTERNET KAYNAKLARI

- <https://www.eminevim.com/kisaltilmis-vadeli-cekilisli-sistem>, Erişim Tarihi; 27.09.2020
- <https://www.eminevim.com/kira-destekli-cekilisli-sistem>, Erişim Tarihi; 27.09.2020
- <https://www.eminevim.com/pesinatli-sistem>, Erişim Tarihi; 27.09.2020
- <https://www.eminevim.com/vade-ortasi-sistem>, Erişim Tarihi; 27.09.2020
- <https://www.fuzulev.com/cekilissiz-modeller>, Erişim Tarihi; 27.09.2020
- <https://www.financevim.com.tr/cekilis-modeli/>, Erişim Tarihi; 27.09.2020
- <https://www.financevim.com.tr/vade-ortasi-modeli/>, Erişim Tarihi; 27.09.2020
- <https://www.fuzulev.com/sabit-teslim-modeli>, Erişim Tarihi; 27.09.2020
- <https://www.katilimevim.com.tr/modeller/hizli-model/>, Erişim Tarihi; 27.09.2020
- <https://www.katilimevim.com.tr/modeller/sabit-model/>, Erişim Tarihi; 27.09.2020
- <https://www.katilimevim.com.tr/modeller/esnek-model/>, Erişim Tarihi; 27.09.2020
- <https://www.katilimevim.com.tr/modeller/rahat-model/>, Erişim Tarihi; 27.09.2020
- <https://www.birevim.com/sira-tespitli-tasarruf-yontemi-v2.html>, Erişim Tarihi; 27.09.2020
- <https://www.birevim.com/sira-tespitli-tasarruf-yontemi.html>, Erişim Tarihi; 27.09.2020
- <https://www.birevim.com/serbest-planli-tasarruf-yontemi.html>, Erişim Tarihi; 27.09.2020
- <https://www.birevim.com/konut-deger-endeksli-tasarruf-yontemi.html>, Erişim Tarihi; 27.09.2020
- <https://finanswebde.com/finansal-risk-nedir/b/5e8fd764e50a90044a218c5>, Erişim Tarihi; 27.09.2020